

הרב ישראל דנדרוביץ

ראש בית המדרש 'באר האבות'

מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

מלמד שלבש בגדי כהונה [גדולה]

על הקביעה שאחשוורוש לבש בגדי כהונה גדולה מקשים האחרונים:
 מנין לנו שאלו לא היו בגדי כהן הדיוט? מדוע הילפותא בגמרא
 מתמקדת במילה 'תפארת' ולא במילה 'כבוד' הקודמת לה? ומהיכי
 תיתי מציבה הגמרא את הדיון על חלקו הראשון של הפסוק ולא
 על החלק הרלוונטי?

לכבוד ולתפארת

על הפסוק האמור במשנה אחשוורוש (אסתר א ד): "בְּהִרְאֹתוֹ אֶת עֶשֶׂר כְּבוֹד מְלָכוֹתוֹ
 וְאֶת יָקָר תְּפָאֲרָתוֹ גְּדוֹלָתוֹ", דורשים חז"ל במסכת מגילה (יב א):

"בְּהִרְאֹתוֹ אֶת עֶשֶׂר כְּבוֹד מְלָכוֹתוֹ. אמר רבי יוסי בר חנינא, מלמד שלבש
 בגדי כהונה. כתיב הכא 'יָקָר תְּפָאֲרָתוֹ גְּדוֹלָתוֹ', וכתוב התם 'לְכָבוֹד וּלְתְּפָאֲרָתוֹ'."

ופירש רש"י:

"בגדי כהונה — שהיו בידו שם בגדי כהן גדול, שהביאן מירושלים."

הגאון רבי צבי חנוך הכהן לוויץ, רבה של העיר בנדין ובעל 'יכהן פאר', העלה שאלה
 מעניינת על שולחן גיסו כ"ק מרן האדמו"ר האמרי אמת זיע"א: הרי הגמרא סותמת ואינה
 מפרשת איזה בגדי כהונה לבש אחשוורוש, אם בגדי כהן הדיוט או בגדי כהן גדול. כך שמנין
 לו לרש"י את קביעתו זו שהבגדים שלבש אחשוורוש היו בגדי כהן גדול.

ואף הגזירה שוה עצמה 'תפארת' — תפארת' אינה יכולה ללמדנו כלום לגבי פרט זה,
 שהרי פעמיים נאמר בפרשת תצוה, לגבי בגדי הכהונה, את המילים 'לכבוד ולתפארת': פעם
 אחת אצל בגדי הכהן הגדול, שם נאמר (שמות כח ב): "וְעָשִׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָיִךְ
 לְכָבוֹד וּלְתְּפָאֲרָתוֹ", ופעם נוספת אצל בגדי הכהן הדיוט (שם, פסוק מ): "וְלִבְנֵי אֶהֱרֹן תַּעֲשֶׂה
 כְּתָנִת וְעִשִׂיתָ לָהֶם אֲבָגָטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתְּפָאֲרָתוֹ."

כך שאם הלימוד שאחשוורוש לבש בגדי כהונה בא מכוח הגזירה שוה 'תפארת' — תפארת'
 עדיין אין זה מגלה לנו כלל באיזה בגדי כהונה הדברים אמורים, ומה ראה רש"י לקבוע ולומר
 שהיה זה בגדי כהונה גדולה, כאומר שהגז"ש נדרשת מול בגדי הכהן גדול בהם נאמר 'לכבוד
 ולתפארת' בעוד שהגז"ש יכולה להדרש באותה מידה גם מול בגדי הכהן הדיוט שאף בהם
 נאמר 'לכבוד ולתפארת'.

חשוב לחדד את השאלה ולציין שאכן בדברי המדרש מצאנו מפורש להדיא כי אחשוורוש לבש בגדי כהונה גדולה (אסתר רבה, ב א):

"רבי לוי אמר, בגדי כהונה גדולה הראה להם. נאמר כאן 'תפארת גדולתו' ונאמר להלן 'ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת', מה 'תפארת' האמור להלן בגדי כהונה גדולה, אף 'תפארת' האמור כאן בגדי כהונה גדולה".

כך שאלויבא דאמת, אין התמיהה מכוונת כלפי רש"י, שהרי דבריו נפתחים ומקורם טהור בדברי המדרש בהם מפורש כי הגז"ש מופנית על בגדי כהן גדול. אולם אי קשיא הא קשיא: מנין אכן ידעו חז"ל להסמיך את הגז"ש של 'תפארת' – תפארת דווקא על בגדי כהן גדול, בעוד שהגז"ש יכולה היטב להדרש גם על בגדי כהן הדיוט.

על דרך הפשט

נשתמרה תשובתו של האמרי אמת אל גיסו ובה הוא משיב לו תירוץ פשוט ונהיר ביותר על שאלתו: הסיבה שחז"ל כיוונו את הגז"ש דווקא לבגדי כהן גדול, שכן אחשוורוש ביקש להראות לכל שריו ועבדיו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו, והנה ברור שרק בגדי כהן גדול יכולים להחשב כבגדי תפארת שיש בהם בכדי להיות מוצגים בפני אומות העולם משתתפי המשתה, שכן הם ארוגים מבדים יקרים ומיוחדים, יש בהם זהב והם מעוטרים באבנים טובות ויקרות. לעומת זאת, בגדי לבן, אין בהם ייחודיות כלשהיא ובוודאי שלא ניתן להגדירם כבגדי תפארת, ובשל כך לא ניתן לומר שאחשוורוש היה מתכבד בהם בלבישתו בפני אורחיו. וכך הובאו הדברים בספרו 'מכתבי תורה' (סי' כא):

"על דבר הקושיא שכתבת אם אדע תירוצ' טוב, הוא טוב ומטיב שהוא לפי פשוטו, כי במה שיראה לאומות העולם יקר ותפארת בבגדי הדיוט, אפילו בגדי לבן גם כן לא יראו התפארת, רק ציץ הזהב וחושן ואפוד ומעיל עם הפעמונים, ולכן פירש רש"י בגדי כהן גדול".

אגב, ניתן להבין מבין השיטין, שהרב מבנדין התעניין אצל גיסו האמרי אמת אם יש בידו 'תירוצ' טוב' על שאלה זו. ועל כך השיבו האמרי אמת, שלא זו בלבד שהתירוצ' אותו הוא כותב לו הוא תירוצ' טוב, אלא הוא 'תירוצ' טוב ומטיב', שכן הוא תירוצ' הבא לפי פשוטם של דברים.

ומצאתי להגאון רבי משה אריה לייב ליטש רוזנבוים, מדייני פרשבורג, אשר אף הוא נתחבט בשאלה זו בספרו 'אמרות ה'" (לבוב תרל"ט, פרשת תצוה) והביא לתרץ כיוצא בזה, כשאף הוא מדגיש שתירוצ' זה הוא על דרך הפשט:

"ועל דרך הפשט נראה, דבבגדי כהן הדיוט דהוי בלתי זהב ואבנים טובים מאי עושר הראה בהון, ועל כן דייק הגמרא דלבש בגדי כהן גדול".

בוודאי שנאמנה עלינו עדותם שתירוצם זה הוא על דרך הפשט, אלא שעם זאת מקום הניחו לנו להתגדר בתירוצים נוספים שיכולים להאמר בזה על דרך החידוד והפלפול, וכפטיש יפוצץ סלע.

גדר 'לכבוד ולתפארת' אצל כהן הדיוט

והנה זה מכבר אמרתי ליישב קושיה זו על פי חידושו של הגאון הנצי"ב מוואלאזין הקובע שבשונה מבגדי הכהן הגדול שהיו כולם 'לכבוד ולתפארת', הרי שאצל הכהן הדיוט לא היו 'לכבוד ולתפארת' אלא המגבעות בלבד ולא כל הבגדים.

וכך כתב בפירושו 'העמק דבר' (שמות כח ב):

"לכבוד ולתפארת'. באשר נדרש הענין שיהא אהרן מקדש עצמו ומתנהג בחסידות ובפרישות נבדל מכלל ישראל. וזה אי אפשר אלא באופן שיהא נכבד בעיני הבריות שידעו ויבינו כי הוא במעלה עליונה מהם, ולא יחשבו זאת לרמות רוחא, משום הכי היו הבגדים לתועלת שהיה בעיני ישראל לכבוד ותפארת, והבינו מזה כי חפץ ה' ביקרו, וראוי להיות מרכבה לשכינה, וכן הוא בכל כהן גדול. מה שאין כן בגדי כהונה דכהן הדיוט לא היה 'לכבוד ולתפארת' אלא המגבעות שעל ראשם... אבל כהן גדול היה ראוי להיות משונה בכל הליכותיו".

וחזר ושנאו (שם, פסוק מ):

"לכבוד ולתפארת'. שיהיו מכובדים בעיני ישראל וידעו שהמה במעלה רמה מהם וכמו שכתבתי לעיל בכהן גדול, אלא שבכהן הדיוט לא היה אלא מגבעות לכבוד ולתפארת".

וביסוד דבריו כבר קדמו הרשב"ם (שמות כח מ):

"לכבוד ולתפארת' – לפי שהמגבעות על הראש צריכים ייפוי נאה ביותר".

ומעתה, מה ימתקו דברי רש"י שכתב כי אחשוורוש לבש בגדי כהן גדול, כי אם אכן הלימוד הוא מהאמור 'לכבוד ולתפארת', הרי שדווקא בגדי הכהן גדול המה 'לכבוד ולתפארת', ואילו אצל הכהן הדיוט אין בגדיו בכלל 'לכבוד ולתפארת', כי אם המגבעות לחודיה ולא יותר.

ומצאתי כי כבר כתב כן הגר"א ארלנגר בספרו 'ברכת אברהם' (מגילה יב א), אלא שתיכף ומיד הדר ביה וכתב כי רש"י לשיטתו לא יוכל לומר כן, שהרי מדבריו במסכת זבחים (יח ב ד"ה מקורעין) עולה שכל בגדי הכהן הדיוט הם בכלל 'לכבוד ולתפארת', ולדידהו הקושיה עמדה וגם נצבה.

קושיית המהרש"א: מפני מה לא דרשו 'כבוד – כבוד'

ידועה גם קושיית המהרש"א בסוגייתנו: מהיכי תיתי העדיפה הגמרא לדרוש את הגז"ש מהמילים 'תפארת – תפארת' בעוד שהיא יכולה הייתה לדרוש את הגז"ש מהמילים 'כבוד – כבוד', שאצל אחשוורוש נאמר 'את עושר כבוד מלכותו' ואצל בגדי כהונה נאמר 'לכבוד ולתפארת'.

מה גם, שלכאורה עדיפה היא גז"ש זו בהיותה נדרשת מהמילים 'כבוד' המוקדמות בשני הפסוקים למילים 'תפארת', ואם כן, קשה עוד יותר, מפני מה העדיפה הגמרא שלא לדרוש את המילים המוקדמות שבפסוק כי אם את המילים המאוחרות יותר.

ויצוין שבספר 'אמרות ה', הובאו דבריו לעיל, תירץ קושיה זו בחדא מחתא עם הקושיה הראשונה:

"על כן נראה דקושיא חדא בירך חברתה מתורצת, דאין הכי נמי דאתיא גם כן 'כבוד – כבוד', אלא דמזה לא ידענו אלא דלמא לבש בגדי כהן הדיוט, אלא הואיל ויש עוד גזירה שוה 'תפארת – תפארת', ואתיא לרבות דלבש אפילו בגדי כהן גדול, ודו"ק כי נכון הוא".

ומדבריו אלו נראה שהילפותא בגמרא מבוססת על שני גזירות שוות, בעוד שבפועל הגז"ש הראשונה כלל אינה מופיעה בגמרא לפנינו. וביותר, שהרי לדבריו עולה שהגז"ש העיקרית היא הגז"ש הראשונה של 'כבוד – כבוד', ממנה למדים את עצם העובדה שלבש בגדי כהונה, ואילו הגז"ש השניה של 'תפארת – תפארת' אינה מגלה כי אם שהיה זה בגדי כהונה גדולה, ונמצא איפוא שאי הזכרת הגז"ש הראשונה בגמרא כמוה כעיקר החסר מהספר.

קושיית הפרי מגדים: רישא דקרא למה לי

עוד מצאנו הערה נכונה אותה העיר רבינו הפרי מגדים בספרו 'ראש יוסף' (מגילה שם) על דברי הגמרא המציבה את דרשתו של רבי יוסי בר חנינא 'מלמד שלבש בגדי כהונה' על המילים שבתחילת הפסוק 'בהראותו את עושר כבוד מלכותו', בעוד שלאחר מכן היא דורשת את הגז"ש מהמילים שלאחר מכן: 'ואת יקר תפארת גדולתו'.

ולכאורה, אם הדרשה אינה נדרשת אלא מהמשכו של המקרא, היה מהראוי שהגמרא לא תזכיר את תחילת הפסוק שאינו בכלל הדרשה, כי אם את המשכו, שממנו נדרש הגז"ש.

'תרנום שכתבו מקרא' – 'תמיהה עצומה'

והנראה לענ"ד לענות בכל הקושיות באופן נפלא ומחודד בהקדם 'תמיהה עצומה' כהגדרתו של מהר"צ חיות בהגהותיו, אשר אותה העירו גדולי האחרונים על דברי הגמרא (מגילה ט א):

"מאי תרגום שכתבו מקרא איכא. אמר רב פפא: 'ונשמע פתגם המלך' (אסתר א כ); רב נחמן בר יצחק אמר: 'וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן' (שם)".

ולכאורה, לשם מה היה צריך רב נחמן בר יצחק להביא ממרחק לחמו, ולהביא אופן של לשון 'תרגום' במגילה, מהפסוק העשרים במגילת אסתר (א כ): "וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ כִּי רָבָה הָיָא וְכָל הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעְלֵיהֶן לְמַגְדִּיל וְעַד קָטָן", בעוד שיכול היה להביא כבר את הפסוק הרביעי שבמגילה, שאף בו נאמר 'יקר': "בְּהִרְאֹתוֹ אֶת עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת יָקָר תַּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ".

וראיתי לרבינו השפת אמת (שהיום הוא יומא דהילולא דיליה, ה' שבט תשע"ה), שאף הוא הניח זאת בצריך עיון:

"בגמרא 'וכל הנשים כו' יקר כו'. צריך עיון, למה לא מייתי הנזכר במגילה מקודם 'יקר תפארת גדולתו' כו'".

התשובה מאהבה: 'ולכך המצאתי דבר חדש'

ההכרח שבקושיה גדולה זו, הביאה את הגאון רבי אלעזר פלקלס (תקי"ד–תקפ"ו), מרבני פראג, לחדש חידוש הלכתי עצום, וכלשונו בספרו שו"ת 'תשובה מאהבה' (ח"א סי' קצח): "ולכך המצאתי דבר חדש אשר לא שערו אבותינו", והוא שאין דין 'תרגום שכתבו מקרא' אמור אם אין זה אלא שינוי של מילה אחת גרידא. כל הפסול של 'תרגום שכתבו מקרא' הוא דווקא אם הדבר נעשה בכתיבת שתי מילים בפסוק אחד. כך שרב נחמן בר יצחק לא בא לחלוק כי אם להוסיף על קודמו, שאין דין 'תרגום שכתבו מקרא' אמור אם הוא רק משנה את המילה האמורה בתחילת הפסוק 'פתגם', אלא דווקא אם הוא גם מוסיף ומשנה את המילה האמורה בהמשך הפסוק 'יקר'.

את חידוש זה שיגר בעל 'תשובה מאהבה' אל מחותנו הגאון רבי מיכאל בכרך, והוא סירב להסכים עימו מכוח ארבע טענות שהעלה על כך:

"אך בשביל זה אי אפשר לומר דרב נחמן בר יצחק דוקא שתי תיבות בעי. חדא, דאין זה משמעות בגמרא, דאדרבה משמע דעל 'יקר' לבד סמך. ועוד, אין טעם לדבר, דמאי אולמא שתי תיבות מחד תיבה. ועוד, דבתרגום שכתבו מקרא ליכא רק חד תיבה גלעד... וכמו דבלשון המקרא סגי בחד תיבה הוא הדין בלשון תרגום. ועוד, דלא לישתמיט בפוסק לאשמעין דין זה".

אולם בעל 'תשובה מאהבה' עמד על שלו, ועל הטענה 'מאי אולמא שתי תיבות מתיבה אחת' הוא עונה: "אין זה דיוק כלל, בתיבה אחת לא הקפידו ואין בכלל תרגום שכתבו מקרא, ובשתי תיבות הקפידו". ועל עצם הדבר כי הפוסקים לא הביאו זאת, הרי הוא מודה ואומר כי המצאתו היא דבר מחודש, ואין דרך הפוסקים להביא אלא דברים מפורשים ולא דברים הנלמדים בפלפול. וראה להם עוד שם מה שדנו ברצוא ושוב, ומה שהביא שם בשם חכם אחר.

תירוצו של הבית אפרים

לעומת תירוצו של בעל 'תשובה מאהבה' שהוא כאמור כרוך בחידוש הלכתי אשר לא מצאנו לו חבר ולא הביאו אותו הפוסקים כלל ועיקר, הרי שראיתי דבר נאה ומתקבל אשר כתב הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות (תקכ"ב–תקפ"ח) ליישב קושיה זו, באיגרת אותה הוא שיגר למחותנו הגאון רבי יעקב'קא לנדא, בנו של הנודע ביהודה, והיא לו נדפסה בספרו הגדול שו"ת 'בית אפרים' (או"ח סי' ע).

הבית אפרים מביא את דבריו בעל 'תשובה מאהבה' והוא כותב כי לדידו נראה לו תירוץ אחר, וכך הוא מקדים לתירוצו: למילה 'יקר' יש שתי משמעויות שונות לחלוטין – משמעות אחת בלשון הקודש ומשמעות אחרת בלשון תרגום.

פעמים והמילה 'יקר' באה במשמעות של 'כבוד'. במשמעות זו אין המילה 'יקר' אלא לשון תרגום של 'כבוד' שהיא המילה המקבילה בלשון הקודש. ופעמים שהמילה 'יקר' באה

במשמעות של דבר נדיר ויקר המציאות – "דבר שבקושי להשיגו ולפעמים נמנע לגמרי", ובמשמעות זו הרי היא מילה בלשון הקודש.

הבית אפרים מביא על כך דוגמאות רבים, ואנו נציין דוגמא אחת לכאן ודוגמא אחת לכאן: הנה נאמר (זכריה יא יג): "אֶדְרֵי הַיָּקָר". שם הכוונה היא מלשון כבוד, וכמו שמפורש במצודת ציון: "אדר – ענין מעוז וחוזק... היקר – מלשון יקר ומכובד וחשוב", ועיין שם באבן עזרא, שהכוונה על בית המקדש – מקום משכן כבוד ה'. וכאמור, אין 'יקר' זה אלא לשון של תרגום.

לעומת זאת מצאנו את הביטוי (מלכים א' ה לא): "אֲבָנִים יְקָרוֹת", כששם הכוונה היא לאבנים נדירות ויקרות המציאות, שקשה עד כמעט בלי אפשרי להשיגם. וכאמור, זו מילה המשמשת בלשון הקודש.

ומשכך, אומר הבית אפרים, כשהפסוק אומר: "וְכָל הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן" ברור שהכוונה היא שהנשים יתנו 'יקר' – כבוד לבעליהן, שהרי לא שייך לפרש שהם יתנו נדירות לבעליהן, ולכן ברור שפסוק זה משמש בלשון תרגום.

אולם כשהפסוק אומר: "בְּהִרְאֹתוֹ אֶת עֶשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֵת יָקָר תַּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ", אי אפשר לומר שהכוונה של 'יקר' היא במשמעות של 'כבוד', שאם כן היה הפסוק צריך לומר 'יקר ותפארת', שהם שני דברים נפרדים; מה גם שהרי הפסוק כבר הזכיר בתחילה את עניין הכבוד ומה לו לחזור ולשנותו. אלא וודאי שכאן הפסוק בא במשמעות של חשיבות ונדירות, שאחשוורוש הראה לאורחיו עד כמה נדירה היא תפארת גדולתו; שאין היא דבר מצוי אפילו אצל שאר המלכים אלא דבר נדיר ביותר שאין כדוגמתו. ואם כן, ברור שתיבת 'יקר' במשמעותה זו היא מילה מתוך לשון הקודש.

ומעתה, אומר הבית אפרים, מתורצת להפליא הקושיה מדוע רב נחמן בר יצחק הביא את הפסוק של 'וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן' כדוגמא ללשון תרגום ולא הביא את הפסוק של 'יקר ותפארת גדולתו', כי אכן דווקא הפסוק שהוא הביא, שמשמעותו היא במובן של כבוד, הוא פסוק האמור בלשון תרגום. אולם הפסוק 'יקר ותפארת גדולתו' הרי הוא פסוק בלשון הקודש, ואינו עניין לתרגום שכתבו מקרא, ושפתיים ישק.

יצוין כי הבית אפרים מאריך בדבריו טובא תוך שהוא בודק את יסודו הנזכר מכמה וכמה דוכתי, ומשם תקחנו. אף זאת דרשו מעל ספר מה שמצאתי כי לימים כיוון לדבריו הגאון רבי חיים צבי הירש ברודא (תר"א – תרע"א), רבה של 'זאגער ישן' ובסוף ימיו בירושלים, בספרו 'אוצר חיים' וילנא תרנ"ט (מגילה שם), ועוד ראה כעין זה ובאופן אחר בספר 'בן יהודע'.

הכל על מקומו יבוא בשלום

ואם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ליישב בה כמין חומר את שלש הקושיות שהציבו האחרונים על הילפותא שאחשוורוש למד בגדי כהונה גדולה, מדרשת הגז"ש של 'תפארת תפארת'. תחילה וראש: מנין לנו שהיה זה בגדי כהן גדול ולא בגדי כהן הדיוט, בעוד שאף

אצל כהן הדיוט מצינו שנאמר בו 'לכבוד ולתפארת'. זאת ועוד אחרת: מפני מה איחרו ודרשו 'תפארת – תפארת' ולא דרשו את המילים המוקדמות 'כבוד – כבוד'. ועוד בה שלישיה: אם הדרשה אינה אלא מסיפא דקרא 'יקר תפארת גדולתו' לשם מה מקדימה הגמרא ומביאה גם את רישא דקרא 'עושר כבוד מלכותו'.

ולפי דברי הבית אפרים, המחדש כי המילה 'יקר' האמורה על 'תפארת גדולתו' היא מילה בלשון הקודש המתפרשת במובן של דבר נדיר ויקר המציאות, הרי שאתי שפיר ומיושבים כל הקושיות כמין חומר, שהלוא בגדי כהן הדיוט אינם יכולים להחשב כדבר נדיר ויקר המציאות, שהרי היו רבבות כהנים שלבשו את בגדי כהן הדיוט. לעומת זאת, בגדי כהן גדול הם בהחלט דבר נדיר ויקר המציאות, שכן בגדיו בכלל והבגדים המשובצים באבנים טובות ויקרות בפרט, לא היה מהם כי אם לכהן הגדול לבדו.

כך שאם אנו באים לדרוש גז"ש 'תפארת – תפארת' ולומר שאחשוורוש לבש בגדי כהונה, הרי שעל כרחנו צריכים אנו לומר כי מדובר בבגדי כהונה גדולה, שהרי הפסוק אומר 'יקר תפארת', והיינו ש'תפארת' זו, שעליה מגלה הגזירה שוה שהיא 'בגדי כהונה' היא 'יקר' כלומר: דבר נדיר ויקר המציאות, ואיזה בגדי כהונה הם 'יקר' – אין זה אלא בגדי כהן גדול דווקא ולא בגדי כהן הדיוט שכמותם יש לרוב.

ונמצא שאכן עצם דרשת הגז"ש 'תפארת – תפארת' מלמדת אותנו רק את הפרט הבסיסי – שמדובר בבגדי כהונה, כך שמבחינת הגז"ש היינו יכולים להסתפק ולדון האם הכוונה לבגדי כהן גדול או לבגדי כהן הדיוט. אולם מכיון שנאמר 'יקר תפארת', ומשמעותו שאותו 'תפארת' הרי הוא דבר 'יקר' – נדיר ולא מצוי, הרי שהפסוק מגלה לנו כזה שמדובר ב'תפארת' – בבגדי כהונה כאלה שהם נדירים, שהם בגדי כהן גדול, ולא בגדי כהן הדיוט שהם מצויים יותר.

ובזה מיושב היטב מפני מה לא דרשו חז"ל את הגז"ש 'כבוד – כבוד', למרות שדרשה זו של 'כבוד – כבוד' היא מוקדמת יותר לגז"ש של 'תפארת – תפארת', שכן אילו היו דורשים את הגז"ש של 'כבוד – כבוד' הרי שלא הייתה כל ראייה כי מדובר בבגדי כהן גדול, שהרי 'לכבוד ולתפארת' אמור גם אצל כהן הדיוט, ומהיכי תיתי שנאמר כי הכוונה דווקא על בגדי כהן גדול. אולם כשהגז"ש נדרשת 'תפארת – תפארת' – הרי שתבוא תיבת 'יקר' הסמוכה ל'תפארת' ותלמד כי 'תפארת' היינו בגדי כהן גדול, שדווקא בגדים אלו ולא בגדי כהן הדיוט הם הבגדים הנדירים ויקרי המציאות.

ומשכך יובן מפני מה הקדימה הגמרא והביאה את רישא דקרא 'בהראותו את עושר כבוד מלכותו', הגם שהלימוד אינו אלא מהסיפא דקרא 'ואת יקר תפארת גדולתו', שכן הגמרא ביקשה בכך ללמדנו את עומק הגז"ש של 'תפארת – תפארת' ולהודיענו שדרשה זו מופנית דווקא על בגדי כהן גדול. וזאת הראתה הגמרא בכך שהקדימה את המילים 'את עושר כבוד מלכותו', מה שמגלה כי למעשה היינו יכולים לדרוש את הגז"ש מול המילים 'לכבוד ולתפארת' גם באופן של 'כבוד – כבוד', ובכל זאת אין אנו דורשים אלא 'תפארת – תפארת', וזאת מכיון שאצל 'תפארת' נאמר 'יקר', שמשמעותו דבר נדיר ולא מצוי, וזה ייתכן רק בבגדי כהן גדול.

תפארת – גדולתו

אם בתירוצינו זה נמצאנו למדים כי באה המילה 'יקר' הקודמת ל'תפארת' ומלמדת כי אין 'תפארת' אלא דבר שהוא יקר ונדיר, דהיינו בגדי כהן גדול, הרי שיתכן מאוד כי מקום יש לומר כך גם מאידך גיסא, שהמילה שכתובה לאחר 'תפארת' והיא 'גדולתו' מלמדת כי 'תפארת', דהיינו בגדי הכהונה, הם של 'גדולתו' – בגדי כהונה גדולה. כך שהגז"ש אכן נדרשת מהמילים 'תפארת' – תפארת, ובאה המילה 'גדולתו' כדי להסביר שהמדובר הוא בבגדי כהונה גדולה. וגם למהלך זה ניתן לתרץ היטב את כל הקושיות שהזכרנו, ודי בזה לחכם ומבין מדעתו.

'יקר' במגילה

כהמשך לדברי הבית אפרים, כי למילה 'יקר' ישנם שתי משמעויות – בלשון הקודש המשמעות היא: דבר נדיר, ובלשון תרגום המשמעות היא: כבוד, הרי שבסיום דברינו ראוי שנתייחס כאן לפעמים הנוספות שבהם משתמשת המגילה במילה 'יקר' ונעמוד על משמעותם.

הנה נאמר (אסתר ו ג-ז): "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מֶה נַעֲשֶׂה יָקָר וְגִדּוּלָה לְמַרְדֵּכַי עַל זֶה... וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מֶה לַעֲשׂוֹת בְּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ וַיֹּאמֶר הֶמֶן בְּלִבּוֹ לְמִי יִחַפֵּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יָקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי. וַיֹּאמֶר הֶמֶן אֶל הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ". וברור שהכוונה כאן היא ל'יקר' במשמעות של כבוד. ושמה נשתמשו כאן בלשון תרגום – כיון שזה היה משיחתם של אומות העולם, אחשוורוש משרתיו והמן.

(ובדרך צחות חשבתי כי הטעם שהמגילה כתבה שתי מילים בלשון תרגום בפסוק אחד של "וַיִּשְׁמַע פֶּתָגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ כִּי רָבָה הָיָה וְכָל הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן לְמַגְדֹּל וְעַד קָטָן", שהוא מכיון שעניין היקר שנצטוו הנשים ליתן לבעליהן הוא להיות מדברים בלשון עמו של הבעל, הרי שמחמת כן כבר בא הציווי הזה בלשון תרגום דווקא).

עוד מצאנו פעם נוספת במגילה את המילה 'יקר', והוא במה שנאמר (אסתר ח טז): "לִיְהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשֵׁשׁ וַיִּקְרָ", וגם כאן פשוט שהכוונה היא מלשון תרגום של המילה 'כבוד', וראוי להתבונן מהיכי תיתי שינה הכתוב משלושת הלשונות של 'אורה ושמחה וששון' האמורים בלשון הקודש וכתב כאן 'יקר' שהיא בלשון תרגום.

וחשבתי בזה מילתא חדתא, דהנה חז"ל דרשו הכוונה בתיבה זו על מצות תפילין (מגילה טז ב): "וַיִּקְרָ – אלו תפילין, וכן הוא אומר (דברים כח י) 'וּרְאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךְ וּרְאוּ אִמּוֹךְ', ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש".

והנה אצל תפילין אנו מוצאים דבר פלא, שאף תפילין עצמם קרויים בתורה בלשון תרגום, כמו שנאמר (דברים ו ח): "וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ", ופירש רש"י: "והיו לטוטפות בין עיניך – אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו 'טוטפות'. 'טט' בכתפי שמים, 'פת' באפריקי שמים".

וראיתי להגאון רבי משה מת, בספרו 'הואיל משה' ('באר התורה' סוף פרשת בא) שהביא טעמא רבא בהא שתפסה התורה לשון לעז גבי תפילין:

"ויש לשאול לדעת ז"ל, למה קורא אותם על שם הלשון דכתפי ואפריקי. ושמעתי מפי מורי ז"ל, כי ידוע שהתפילין של ראש מורים על ממשלתו, שיש לו ממשלה בעליונים ובתחתונים, והרצועות מורים על ההשפעה שמשפיע עד טבור הארץ, כאשר כתבתי בספרי מטה משה בהלכות תפילין, על כן קראם טוטפות, שטט בכתפי שתיים ופת באפריקי שתיים, והם שתי מדינות בשתי קצות הארץ, ואז שמם מורה על ממשלתו, שמושל מקצה עולם עד קצהו".

ומעתה שנתגלה לנו כי טובא גניז במה שכינו את התפילין בשם הלקוח מלשון האומות, שבא הדבר לרמזו שממשלת הקב"ה היא אף על אומות העולם בכל קצוות תבל, מה ימתק להבין בזה דהיינו טעמא נמי במה שאף במגילה נרמז תפילין בתיבת 'יקר' שהיא לשון תרגום בה משתמשים אומות העולם, ללמדנו כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ.

אגב, בפשטות כוונת רבי משה מת בשמועה זו שהביא מפי רבו היא לרבו הנודע המהרש"ל. אפס כי ראיתי בפירוש 'עץ יוסף' על התנחומא (פרשת בא), שהביא את דברים אלו, אות באות, בשם "הגאון מו"ה מרדכי יפה", הוא בעל הלבושים. ואם כי אמנם בעל הלבושים מוזכר בדברי רבי משה מת (ראה 'הנהגת מהרש"ל' אות מח, בשם 'מורי מוהר"ר מרדכי') אמנם בסתמא אין כוונת רבי משה מת אלא לרבו המהרש"ל.